

هلال احمر به عنوان یکی از بزرگترین تشکلهای مردم نهاد بررسی شده است.

روش‌ها: این تحقیق با بهره‌گیری از روش مطالعه کتابخانه‌ای و شیوه‌های دسترسی به اطلاعات از طریق شبکه‌ها و تارنماهای مربوطه، در صدد پاسخگویی به سؤال اصلی مطالعه برآمده است.

یافته‌ها: یافته‌های مقاله در دو بخش اصلی "داوطلب محوری و انجام فعالیت‌های داوطلبانه پیش نیاز توسعه مؤثر" و "نقش داوطلبان در روند توسعه مؤثر در جمعیت هلال احمر" خلاصه شده است. از این رو محورهای نظیر داوطلبان و توسعه اقتصادی و اجتماعی، ارزش فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی داوطلبان، نقش سازمان‌های غیردولتی در دستیابی به روند توسعه مؤثر، رویکردهای توسعه با محوریت داوطلبان در جمعیت هلال احمر، فرصت‌ها و نقاط قوت، چالش‌ها و نقاط ضعف بحث و بررسی شده است.

نتیجه‌گیری: بدون شک گسترش فرهنگ داوطلبی در جهان و حضور همه‌جانبه داوطلبان که بدون چشم‌داشت مالی و مادی و صرفاً بر اساس فطرت پاک بشری که خداوند متعال در انسان‌ها به ودیعه گذاشته است، می‌تواند تأثیر قابل ملاحظه‌ای در همه شئون جامعه به خصوص در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی بر جای گذارد. لذا به نظر می‌رسد حضور داوطلبان در جامعه و گسترش فرهنگ داوطلبی علاوه بر تسهیل دستیابی کشورها به توسعه مؤثر می‌تواند احیا کننده ارزش‌های پاک انسانی در کشورهای مختلف گردد. به علاوه، مسئولیت‌پذیری داوطلبان در قبال جامعه می‌تواند احیاگر ارزش‌ها و باورهای انسانی باشد و جوامع را به سمت رشد و تعالی رهنمون سازد.

کلمات کلیدی: داوطلبان، توسعه پایدار، سازمان‌ها و تشکلهای، مشارکت مردمی.

اهمیت و نقش داوطلبان در دستیابی به توسعه پایدار با تأکید بر جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران (فرصت‌ها و تهدیدها)

حسن اسفندیار، کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل و رئیس اداره مشارکت‌های مردمی سازمان داوطلبان

Email: esfandiar.hassan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۲/۱ تاریخ پذیرش: ۹۱/۸/۷

چکیده

مقدمه: دستیابی به توسعه پایدار و مؤثر از مؤلفه‌هایی است که امروزه در برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان هر کشوری جایگاه ویژه‌ای دارد. در این فرایند بر استفاده از توان سازمان‌های غیردولتی، اعضای داوطلبان و... در دستیابی به توسعه پایدار از سوی دولت‌ها و سازمان‌های دولتی بسیار توصیه می‌گردد. از این روست که گسترش این سازمان‌ها در سالیان گذشته در بسیاری از کشورها رو به فزونی نهاده است؛ و از سوی دیگر، در ایران نیز واگذاری مسئولیت‌های دولتی به بخش‌های غیردولتی از جمله رئوس برنامه‌های دولت‌ها در سالیان اخیر بوده است. در این مقاله سعی گردیده است تا با بررسی جایگاه افراد داوطلب و بیان میزان ارزش اجتماعی و اقتصادی فعالیت‌های آنان، نقش داوطلبان در روند دستیابی به توسعه پایدار در سطح بین‌المللی بررسی و در ایران نیز به شناسایی پتانسیل‌های بالقوه در افراد داوطلب پرداخته شود. در همین رابطه جمعیت

مقدمه

سازمان ملل متحد تاریخ ۵ دسامبر (برابر با ۱۴ آذر ماه) را روز جهانی داوطلبان^۱ برای توسعه اقتصادی و اجتماعی نام‌گذاری کرده است. از زمانی که کمیته دوم مجمع عمومی سازمان ملل پیشنهاد کرد که با استفاده از توانمندی‌های بالقوه داوطلبان و جلب مشارکت‌های مردمی می‌توان گامی مهم در جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع مختلف برداشت، چند سالی سپری شده است. تاریخ پنجم دسامبر ۱۹۸۵، نقطه عطفی در ساماندهی فعالیت‌های داوطلبانه در جهان به شمار می‌رود و به رسمیت بخشیدن امور داوطلبانه توسط مجمع عمومی بیش از پیش منجر به ظهور و گسترش سازمان‌های غیردولتی در عرصه فعالیت‌های بشردوستانه با خاستگاه و جایگاه داوطلبانه گردیده است. اهمیت نقش داوطلبان تا بدانجا پیش رفت که سازمان ملل متحد جهت ارج‌گذاری بر فعالیت‌های داوطلبانه اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمان‌های غیردولتی و حمایت از ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی داوطلبان، سال ۲۰۰۱ را به‌عنوان سال جهانی داوطلبان^۲ اعلام و جهت تأکید مضاعف بر آن، همین سال نیز به نام بین‌المللی داوطلبان^۳ مزین گردیده است. متعاقب آن بر اساس قطعنامه شماره ۵۶/۳۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب سال ۲۰۰۸، به منظور بزرگداشت مقام داوطلبان در سراسر جهان، سال ۲۰۱۱ نیز به عنوان دهمین سالگرد سال بین‌المللی داوطلبان^۴ به همین اسم

نام‌گذاری شده است. از سوی دیگر، بر اساس بیانیه پایانی کنفرانس جهانی داوطلبان - که از ۱۵ لغایت ۱۷ سپتامبر ۲۰۱۱ در شهر بوداپست پایتخت مجارستان برگزار شد - مقرر گردید از سال ۲۰۱۱ هر ۱۰ سال یک بار به نام سال بین‌المللی داوطلبان تعیین گردد و برنامه‌های مختلفی از سوی سازمان ملل متحد، فدراسیون بین‌المللی جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر، اتحادیه اروپا و ائتلاف بین‌المللی داوطلبان ارائه شود. لذا سال بین‌المللی داوطلبان آینده در سال ۲۰۲۱ اتفاق خواهد افتاد و کنفرانسی در همین زمینه در ریودوژانیرو برگزار می‌گردد.

بنابراین، اهمیت این موضوع بر کسی پوشیده نیست که داوطلبان منبعی قوی و پتانسیلی بالقوه برای دولت‌ها و سازمان‌های بشردوستانه به شمار می‌روند. در همین راستا برنامه‌ریزی صحیح، اصولی و بنیادی در بکارگیری این قدرت بالقوه می‌تواند در دستیابی به توسعه پایدار در جوامع مختلف در دنیا مؤثر باشد. رویکرد جدید دولت‌ها در واگذاری فعالیت‌های اجتماعی به بازیگران غیردولتی به‌منظور تحقق جامعه مدنی بر اهمیت نقش داوطلبان بیش از پیش صحنه می‌گذارد. بیشتر فعالان و بازیگران غیردولتی با تأکید بر دریافت حمایت‌های مادی و معنوی، از منابع داوطلبانه در بسترسازی حضور داوطلبان در صحنه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مخصوصاً بشردوستانه مؤثر بوده‌اند. اگرچه مسئله داوطلبان و فعالیت‌های داوطلبانه موضوع جدیدی در جهان نیست، اما دستیابی به توسعه مؤثر با استفاده از توان داوطلبان در چند سال اخیر در دنیا مطرح شده است و گسترش دموکراسی و جامعه مدنی در سطح جوامع از طریق داوطلبان امر مهمی است

¹ International Volunteers Day

² World Volunteers Year

³ United Nation's resolution, General Assembly, 2001

⁴ United Nation's resolution, General Assembly, 2008

که کمتر به آن پرداخته شده است. از این رو، در مقاله حاضر برآنیم تا با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از شیوه‌های دسترسی به اطلاعات از طریق شبکه‌ها و تارنماهای مربوطه به این سؤال اصلی پاسخ دهیم که در دستیابی به توسعه اثربخش در کشورهای مختلف نقش داوطلبان در این روند چگونه بررسی و ارزیابی می‌شود؟ و میزان اثرگذاری فعالیت‌های داوطلبان بر زندگی جامعه هدف چه مقدار است؟

فرضیه مقاله حاضر نیز بر این مهم استوار است که با توجه به گستردگی و افزایش حوادث در جهان، اعم از طبیعی و ساخته دست بشر و تأثیرات مخرب آنها بر زندگی انسان‌ها به خصوص اقشار نیازمند و آسیب‌پذیر جامعه، حضور داوطلبان، خیرین و نیکوکاران و اقدامات بشردوستانه آنها می‌تواند نه فقط تأثیر فراوانی در نجات جان و زندگی آنان داشته باشد، بلکه به دولت‌ها و سازمان‌های دولتی نیز کمک شایان توجهی در دستیابی به توسعه مؤثر بنماید. لذا به نظر می‌رسد، علی‌رغم بروز بحران‌های اقتصادی و اجتماعی در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی کشورها، حضور پررنگ داوطلبان به خصوص در نهضت بین‌المللی صلیب سرخ و هلال‌احمر بارقه‌امیدی بر زندگی نیازمندترین افراد جامعه بر جای گذاشته است.

روش‌ها

این تحقیق با بهره‌گیری از روش مطالعه کتابخانه‌ای و شیوه‌های دسترسی به اطلاعات از طریق شبکه‌ها و تارنماهای مربوطه، در صدد پاسخگویی به این سؤال اصلی است که در دستیابی به توسعه اثربخش در کشورهای مختلف، نقش داوطلبان در این روند چگونه بررسی و

ارزیابی می‌شود؟ و میزان اثرگذاری فعالیت‌های داوطلبان بر زندگی جامعه هدف، چه مقدار است؟ از این رو، این مطالعه اهداف زیر را دنبال می‌کند:

۱- حرکت به سمت توسعه پایدار از طریق مشارکت و نظارت همه‌جانبه داوطلبان در فعالیت‌های خیرخواهانه و بشردوستانه؛

۲- افزایش کمی و کیفی اعضای داوطلب در نهادهای مدنی؛

۳- افزایش توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نهادهای خیریه، تشکلهای غیردولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد؛

۴- ارتقای سطح فرهنگ و آگاهی جامعه با استفاده از مؤلفه‌های داوطلبانه؛

۵- بهبود و ارتقای زمینه‌های ساختاری و قانونی فعالیت داوطلبان در سطوح داخلی و بین‌المللی؛

۶- بهره‌گیری از توانمندی و ظرفیت‌های داوطلبان در جهت دستیابی به توسعه مؤثر؛

۷- تقویت مشارکت داوطلبان در برنامه‌های خیرخواهانه با تأکید بر محوریت قرارداد فعالیت‌های داوطلبان.

یافته‌ها

یافته‌های مقاله حاضر در دو بخش به شرح ذیل خلاصه می‌گردد:

بخش اول: داوطلب محوری و انجام فعالیت‌های داوطلبانه پیش نیاز توسعه مؤثر

این بخش در برگیرنده محورهای زیر است:

(۱) داوطلبان و توسعه اقتصادی و اجتماعی: با نگاهی گذرا به تحولات و جریان‌هایی که منجر به حضور افراد، سازمان‌ها و تشکلهای غیردولتی در صحنه‌های متعدد داوطلبانه شده است می‌توان دریافت که حضور داوطلبانه با رویکرد بشردوستی و خیرخواهی سهم چشمگیری در توسعه

فعالیت‌های اجتماعی داشته است. روند روز افزون حوادث طبیعی در دنیا در سال‌های گذشته و به طور خاص در چند سال اخیر نشان داده است که اول، میزان خسارات و تلفات وارده بسیار گسترده‌تر شده است و علی‌رغم دستیابی بشر به تکنولوژی، توان مقابله با حوادث طبیعی پیش‌رو یا ساخته دست بشر کاهش یافته است، نگاهی گذرا بر وقوع حادثه زلزله و سونامی سال ۲۰۱۱ در کشور ژاپن اثبات این ادعاست؛ دوم اینکه، پاسخ‌گویان به حوادث به‌طور عمده در قالب تشکل‌های غیردولتی و نیروهای داوطلب سازماندهی و ساماندهی شده‌اند که این امر گواه آن است که نقش افراد داوطلب و خیر در پاسخگویی به نیازهای آسیب‌دیدگان غیرقابل انکار و حیاتی می‌باشد. بنابراین می‌توان دریافت که جوامع امروزی با دیدگاه‌های متفاوت و بعضاً متضاد درصدد بسیج منابع به‌صورت داوطلبانه به نفع گروه‌های آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده جامعه هستند تا طی مسیر توسعه با مشکل کمتری مواجه گردد.

۲) ارزش فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی داوطلبان: براساس مطالعات و تحقیقات انجام شده توسط سازمان بین‌المللی کار^۵ و دانشگاه جان هاپکینز در ایالات متحده آمریکا در سطح کشورهای مختلف دنیا که با همکاری ادارات آمار ملی آن کشورها صورت پذیرفته است، میزان فعالیت داوطلبی در کشورهای مورد مطالعه را بیان می‌نماید. برخی از آمارهای منتشر شده به قرار ذیل می‌باشد:

الف: میزان ارزش اقتصادی فعالیت‌های داوطلبان در سال ۲۰۰۹ در جهان بیش از ۶ بلیون دلار بوده است.

ب: فعالیت داوطلبان در هر کشور بین ۱ الی ۳ درصد تولید ناخالص داخلی هر کشور است.

ج: با توجه به میزان حضور داوطلبان در دنیا، تعداد داوطلبان و نقشه جغرافیایی توزیع داوطلبان در سراسر جهان، می‌توان گفت داوطلبان هفتمین کشور بزرگ دنیا را تشکیل می‌دهند (۱).

فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر از جمله سازمان‌های با ماهیت فعالیت داوطلبانه است که تقریباً از هر هزار نفر دو نفر در جهان، از داوطلبان نهضت بین‌المللی صلیب سرخ هستند و به‌طور متوسط هر نفر در جهان سالانه به نهضت به طور متوسط ۹۰ سنت کمک بشردوستانه اهدا می‌نماید (۲ و ۳). بنابراین به‌نظر می‌رسد سازمان‌هایی با ماهیت خدمات بشردوستانه درصدد بیان ارزش‌های خدمات داوطلبانه به‌خصوص در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی هستند تا از این طریق نقش داوطلبان خود را در دستیابی به توسعه مؤثر مشخص کنند.

از این‌رو، علاوه بر کمک‌های اقتصادی داوطلبان، نقش آنان در زمینه اجتماعی بسیار برجسته است. از داوطلبان به عنوان مسئول‌ترین افراد جامعه نام برده می‌شود، زیرا آنان خود را در قبال جامعه و مردم آن مسئول می‌پندارند. آنان در صدد انجام تغییراتی در جامعه هستند که با حضور در برنامه‌های مختلف قابل انجام است. از سوی دیگر، با توجه به برگزاری انتخابات در جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر که با حضور گسترده و همه‌جانبه داوطلبان انجام می‌پذیرد، این سازمان به عنوان دموکرات‌ترین

^۵.International Labour Organization (ILO)

علقه فرهنگ داوطلبی، وجه مشترکی در ارتباط بین مردم دنیا پیدا شود تا با این رشته بتوانند همه مردم را فارغ از رنگ، نژاد، زبان و مذهب به یکدیگر پیوند بزنند.

- توجه دولت‌ها و سیاست‌مداران به مفهوم داوطلبی: توجه به جامعه مدنی و گسترش دموکراسی از طریق داوطلبان در جوامع مختلف و جلب نظر دولت‌ها و سیاست‌مداران و تصمیم‌گیرندگان جوامع، از دیگر مسائل مطرح شده در کنفرانس بوده است.

- مشارکت بخش خصوصی و شرکت‌ها در فعالیت‌های داوطلبان: از سوی سازمان‌های مسئول بین‌المللی تلاش می‌گردد تا میزان مشارکت بخش خصوصی و شرکت‌ها در فعالیت‌های داوطلبانه اجتماعی افزایش یابد و از توان آنان در کمک به مردم نیازمند و آسیب‌دیده نهایت استفاده به عمل آید. بر همین اساس، عمده اهداکنندگان و اسپانسر برنامه‌های داوطلبانه، شرکت‌های خصوصی، فعالان اقتصادی، بانک‌ها، مؤسسات مالی، تجار و بازرگانان می‌باشند.

- نقش رسانه‌ها: استفاده از ابزار رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، مطبوعات تأثیرگذار در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی در گسترش فرهنگ داوطلبی و برجسته‌نمودن نقش داوطلبان در ارائه خدمات داوطلبانه از دیگر موارد مطرح شده در کنفرانس بوده است.

- ارتباط مؤسسات آموزشی و جوامع دانشگاهی: بی‌تردید نقش دانشگاه‌ها و جوامع دانشگاهی در انجام تحقیقات در حوزه علوم اجتماعی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و به طور کلی علوم انسانی و ترغیب اشخاص در انجام کارهای داوطلبانه و ارائه تحقیقات علمی در این زمینه‌ها

سازمان در جهان شناخته شده است، زیرا داوطلبان صلیب سرخ و هلال احمر نقش تعیین‌کننده در اداره جمعیت‌های ملی خود دارند و آنان تصمیم‌گیرندگان و تصمیم‌سازان اصلی نهضت صلیب سرخ و هلال احمر معرفی شده‌اند. لذا به نظر می‌رسد در حوزه‌های اجتماعی حضور داوطلبان بسیار حائز اهمیت است. در خلال برگزاری کنفرانس جهانی داوطلبان در سال ۲۰۱۱ در کشور مجارستان، تمایل شرکت‌کنندگان به استفاده از حضور داوطلبان در عرصه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی به منظور ایجاد تغییرات اساسی در ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جوامع مختلف افزایش یافته است. به همین منظور از جامعه بین‌المللی درخواست نموده‌اند که با تقویت زیرساخت‌های مربوطه در زمینه‌های زیر حضور گسترده‌ای داشته باشند تا با استفاده از مفاهیم داوطلبانه، روند تغییرات مثبت در جهان افزایش یابد:

- توجه به نقش داوطلبان در جهان: گسترش مشکلات اقتصادی و اجتماعی در دنیا و مواجه شدن جهان امروز با بحران‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، تمایل سازمان‌های بین‌المللی، به خصوص سازمان ملل را در گسترش فرهنگ داوطلبی زیاد کرده است و تلاش می‌گردد با استفاده از داوطلبان بر فشار مشکلات اقتصادی به اقشار نیازمند و آسیب‌پذیر کاسته شود.

- ارتباط مردم دنیا به وسیله مفاهیم داوطلبی: فاصله گرفتن جهان متمدن و غربی از مفاهیم ارزشی، دینی و مذهبی موجب شده است که بحران‌های اجتماعی در جهان افزایش یابد. لذا با روآوردن به مفاهیم انسانی و بشردوستانه و انجام فعالیت‌های داوطلبانه به نوعی تلاش می‌گردد با

می‌تواند در حوزه تئوری و عملی به داوطلبان کمک شایان توجهی کند. شاید به همین دلیل از محققان و اساتید دانشگاه‌های آکسفورد، هاروارد، جان هاپکینز و... دعوت شده بود تا در بسیاری از مباحث تخصصی و کارشناسی به موشکافی فعالیت‌های داوطلبان بپردازند و در زمینه بشردوستی کارهای تحقیقاتی گسترده‌تری به انجام برسانند.

- نقش گروه‌های مذهبی، دینی و عقیدتی در گسترش فرهنگ داوطلبی: در گزارشات ارائه شده از سوی گروه‌های مذهبی به خصوص مسلمانان به نقش و جایگاه مساجد، اطعام در ماه مبارک رمضان، فرهنگ عاشورا و مناسک حج در افزایش میزان مشارکت داوطلبان و سیره و روش ائمه معصومین و علما و بزرگان دینی در گسترش فرهنگ داوطلبی تأکید فراوان شد و پیشنهاد گردید تا از این نهادها و جایگاه‌های اجتماعی در سایر ادیان از جمله کلیساها، معابد مذهبی و... استفاده گردد.

- اتحادیه انجمن‌های داوطلبی: تعداد کثیری از سازمان‌های فعال در امور داوطلبی از نقاط مختلف جهان اتحادیه سازمان‌های داوطلبی را تشکیل داده‌اند که با محوریت انجمن سال بین‌المللی داوطلبان به ساماندهی و یکسان‌سازی فعالیت‌های اجتماعی و داوطلبانه بپردازند. لذا به نظر می‌رسد اجماع سازمان‌های فعال در زمینه داوطلبی که اتفاقاً ارتباط تنگاتنگی با فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر، سازمان ملل متحد، اتحادیه و کمیسیون اروپا برقرار کرده‌اند، می‌تواند در تعیین مسیر و چشم‌انداز آینده داوطلبان نقش مؤثر و سازنده‌ای ایفا نماید. به جرأت می‌توان عنوان کرد که جسارت این سازمان‌ها در تشکیل

اتحادیه‌ها و یکی نمودن امکانات و توانمندی‌ها می‌تواند الگوی مناسبی برای کار گروهی و یکسان‌سازی فعالیت‌ها و برنامه‌ها داشته باشد. هم اکنون بیش از ۱۶ سازمان در سراسر دنیا عضو اتحادیه انجمن‌های داوطلبان می‌باشند و به طور قطع و یقین پس از برگزاری کنفرانس این تعداد به سرعت رو به افزایش خواهد گذاشت.

- همکاری تنگاتنگ سازمان‌های تصمیم‌گیر و مؤثر: کنفرانس جهانی داوطلبان با مشارکت گسترده فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر، سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و انجمن سال بین‌المللی داوطلبان برگزار گردیده است. همه سازمان‌های مذکور که به‌طور گسترده در سطح جهان فعال می‌باشند با ایجاد شبکه مناسب از داوطلبان به صورت هدایت‌شده نقش تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز را برای جهان ایفا می‌نمایند و این امر علاوه بر یکسان‌سازی فعالیت‌ها موجب حرکت نمودن جهان بر اساس خواسته‌های آنان می‌گردد. لذا به نظر می‌رسد، سازمان‌ها و نهادهایی که ناهماهنگ با سیاست‌های طراحی شده باشند، نمی‌توانند تأثیر مناسبی در گسترش فرهنگ داوطلبی بر جای گذارند.

۳) نقش سازمان‌های غیردولتی در دستیابی به روند توسعه مؤثر: سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی از جمله سازمان ملل متحد و به تبع آن دیگر نهادهای انسان‌دوستانه با ساختار داوطلبانه همانند فدراسیون بین‌المللی جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر نیز با توجه به ماهیت داوطلبانه بودن فعالیت‌هایشان بر این رویکرد جدید صحنه بیشتری گذارده‌اند و علی‌رغم بروز چالش‌های فراوان در عرصه فعالیت‌های داوطلبانه کماکان هدایت و رهبری سازمان‌ها و تشکلهای فعال در

نهادهای مردمی و غیردولتی علاوه بر دستیابی به منابع جدید، بتواند از این رهگذر مسیر تحول و توسعه را در آینده هموار سازد.

حال این سؤال اساسی و مهم مطرح است که با توجه به نقش و وظیفه خطیری که جمعیت هلال احمر مطابق قانون اساسنامه مصوب مجلس شورای اسلامی برعهده دارد و مسئولیت امداد، نجات و اسکان در حوادث طبیعی و غیرطبیعی نیز بر عهده اوست، چگونه می‌تواند منابع عظیم داوطلبانه را سازماندهی و ساماندهی نماید تا علاوه بر دستیابی به اهداف کلان مندرج در اساسنامه گامی هم در جهت توسعه بردارد؟

رویکرد جمعیت هلال احمر با محوریت قراردادن داوطلبان اگرچه آسان به نظر می‌رسد اما قاعدتاً چالش‌هایی را نیز به دنبال دارد که بی‌توجهی به این چالش‌ها می‌تواند مشکلات گسترده‌تری را برای جمعیت به همراه آورد. ازاین‌رو در این مقاله، برآن شدیم تا به طور خلاصه چالش‌های پیش روی جمعیت هلال احمر در بهره‌برداری از توان داوطلبان به‌عنوان حلقه اتصال به نفع نیازمندان جامعه و نیز نقش داوطلبان را در توسعه مؤثر در کشور از منظری متفاوت بررسی کنیم، شاید پاسخی برای پرسش مطرح شده به دست آید. بر کسی پوشیده نیست که برگزاری انتخابات مجامع و شوراهای اجرایی در ابتدای سال ۸۳، متعاقب آن در سال ۸۷ و انتخابات برگزار شده در اردیبهشت سال ۹۱ در جمعیت هلال احمر فقط یک اتفاق ساده و فعالیت کم اهمیت نبوده است، بلکه این امر سرمنشاء تحولات گسترده در آینده این سازمان بشردوست بین‌المللی و امدادرسان داخلی بوده است. دعوت از اعضا و داوطلبان فعال جمعیت برای شرکت در انتخابات به منزله

این عرصه را برعهده گرفته‌اند. تعیین روز جهانی داوطلبان و سال بین‌المللی داوطلبان از سوی سازمان ملل متحد در حقیقت بر همین نکته تأکید می‌ورزد که دستیابی به توسعه اقتصادی و اجتماعی میسر نخواهد گردید مگر آنکه از منابع موجود به نحو مقتضی و با برنامه‌ریزی صحیح بهره‌برداری مناسب صورت پذیرد؛ منابعی که به‌صورت داوطلبانه و بدون هیچ فشار و الزامی در خدمت مناطق نیازمند، آسیب‌پذیر و پرفشار قرار می‌گیرند. این رویکرد و دیدگاه نیز به‌صورت ملموس‌تری در ایران به‌خصوص در سال‌های اخیر بروز و برجسته شده است.

بخش دوم: نقش داوطلبان در روند توسعه مؤثر در جمعیت هلال احمر

این بخش در برگرفته محوره‌های زیر است:

۱) رویکرد توسعه با محوریت داوطلبان در

جمعیت هلال احمر

تغییر اساسنامه جمعیت هلال احمر و به تبع آن تصویب آیین‌نامه خدمات داوطلبانه برای بهره‌گیری بیشتر از خدمات داوطلبان و مشارکت ایشان در تصمیم‌گیری‌های کلان در جمعیت هلال احمر حاکی از آن است که حضور منابع داوطلبانه می‌تواند بر روند بسیاری از تصمیمات و جریان‌ات در داخل و خارج از جمعیت تأثیر بگذارد. تغییر و تحول در منابع هر سازمان به‌خصوص منابع انسانی به‌عنوان مرکزیت و محور ثقل توسعه ذکر شده است و تدوین راهبردها، چشم‌انداز، مأموریت‌ها و راهکارهای اساسی در هر سازمان و تشکلی توسعه منابع مختلف را هدف قرار داده است.

این تحول اساسی در جمعیت هلال احمر نیز به وقوع پیوسته تا با مشارکت بیشتر داوطلبان و

واگذاری مهم‌ترین رکن تصمیم‌گیری در جمعیت هلال احمر یعنی شورای عالی به داوطلبان بوده است. لذا اعتقاد بر آن است که برگزاری انتخابات جمعیت هلال احمر نقطه عطفی در تاریخ فعالیت‌های آن به خصوص پس از پیروزی انقلاب اسلامی به شمار می‌رود و مسلماً استفاده از تجارب این دو انتخابات گذشته موجب دگرگونی در آینده فعالیت‌های جمعیت هلال احمر خواهد بود. جمعیتی که در سالیان اخیر توسعه را در سرلوحه برنامه‌های خویش قرار داده است و انتظار می‌رود از توان داوطلبان در روند دستیابی به توسعه مؤثر در جمعیت هلال احمر استفاده کند، اما چگونه این امر تحقق پیدا کند علامت سؤال بزرگی را در اذهان طراحان سناریوی توسعه داوطلبی مطرح کرده است؟

بررسی روند کنونی آئین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها و برنامه‌های خرد و کلان در جمعیت هلال احمر نشان می‌دهد که جذب نیروی انسانی داوطلب و گسترش مشارکت‌های مردمی به اشکال مختلفی در آن دیده شده است. اصولاً راه‌اندازی پایگاه‌های داوطلبان در سطوح جوامع محلی اعم از مساجد، ادارات، کارخانجات، محلات و حتی خارج از کشور و در میان ایرانیان علاقمند به این مرز و بوم نشان از توسعه فعالیت‌های اجتماعی در درون مردم و توسط خود مردم است. هنگامی که بر اساس مستندات متقن، جمعیت هلال احمر مدعی است که به سمت مردمی‌شدن حرکت می‌کند و یک نهاد کاملاً مردمی است، انتظار بر آن است در عمل نیز مفهوم مردمی‌شدن را به اثبات برساند. بنابراین ملاحظه می‌گردد حضور در سطوح مختلف جامعه می‌تواند مهر صحتی بر این ادعای مردمی‌شدن در جمعیت هلال احمر باشد. از

سوی دیگر، اجرای پروژه‌های داوطلبانه به نفع محرومان و نیازمندان جامعه، عقد تفاهم‌نامه و موافقت‌نامه همکاری با تشکل‌های غیردولتی همسو با اهداف جمعیت و اجرای پروژه‌های مشترک با سازمان‌های مردم نهاد، مشارکت داوطلبان در اهدای خون سالم و ایجاد مراکز تعامل داوطلبان و خانه‌های داوطلب، جلب مشارکت‌های مردمی در فراخوان‌های عمومی، جمع‌آوری کمک‌های مردمی و اعانات، استفاده از توان داوطلبان به منظور ارائه کمک‌های حمایتی و موردی به نیازمندان، محرومان و مددجویان جامعه با اجرای طرح‌ها و برنامه‌های مختلف، انعقاد تفاهم‌نامه با مؤسسات مالی و بانکی از جمله اقدامات و فعالیت‌هایی است که به صورت گسترده جمعیت هلال احمر را به خود مشغول کرده است و داوطلبان جمعیت نیز با مشارکت در برنامه‌های اعلام‌شده سعی در تحقق اهداف از پیش تعیین شده دارند.

اما به نظر می‌رسد بهره‌برداری از توان داوطلبان آنگونه که امروزه در دنیا مرسوم است نیاز به برنامه‌ریزی بیشتر و دقیق‌تر دارد. با نگاهی به فعالیت‌های سازمان‌های بشردوست بین‌المللی می‌توان دریافت که ارتباط با اهداکنندگان از اهمیت بسیاری برای آنان برخوردار است. تعیین استراتژی و اهداف دقیق، استانداردسازی فعالیت‌ها در قالب پروژه‌ها، اجرای دقیق پروژه‌های تهیه شده، ارائه گزارش شفاف و دقیق به اهداکننده، هزینه و مصرف بودجه به شیوه‌ای مناسب و منطقی، ارزیابی از وضعیت موجود و برطرف نمودن نقایص، کاستی‌ها و نقاط ضعف و تقویت توانمندی‌ها از جمله نکاتی است که رضایت اهداکنندگان را در تعامل با سازمان‌های بین‌المللی

غیردولتی^۶ فراهم کرده است. لذا به نظر می‌رسد جمعیت در محوریت قرارداد دادن داوطلبان و دستیابی به توسعه مؤثر و پایدار با بهره‌گیری از توان بالقوه آنان موفق نخواهد بود، مگر آنکه بتواند به صورت اصولی، منطقی و با استفاده از دانش و تکنولوژی روز شرایط و تسهیلات لازم را برای حضور بیشتر و گسترده‌تر داوطلبان در عرصه‌های مختلف تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و اجرایی فراهم کند. قاعدتاً اصل محوری در دستیابی به توسعه مؤثر استفاده بهینه از منابع موجود تعریف گردیده است. بدون شک در دستیابی به توسعه پایدار، سرمایه اجتماعی، توسعه منابع مدیریتی، گسترش منابع متعدد و تأمین آن از پتانسیل‌های یاد شده و تبدیل آن به ظرفیت‌های عینی نقش محوری و اساسی خواهد داشت. آنچه امروزه نقش سازمان‌های مردم‌نهاد را در روند دستیابی به توسعه برجسته کرده است، استفاده از منابع و مشارکت‌های مردمی به صورت صحیح و اصولی می‌باشد. توسعه منابع اعم از انسانی، مالی، مادی، تجهیزات و اطلاعاتی می‌تواند پاسخگوی بسیاری از نیازها باشد و دستیابی به منابعی غیر از آنچه در بودجه‌های دولتی پیش‌بینی شده است، مسیر توسعه را هموار می‌سازد. از این‌روست که در دنیای توسعه‌یافته و پیشرفته نگرش‌ها و رویکردها از سوی منابع دولتی به سمت منابع خصوصی، غیردولتی و جوامع مردم‌نهاد گسترش یافته و نهادینه شده است.

بر همین اساس است که می‌بینیم یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش توسعه‌یافتگی کشورها، میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرایند توسعه می‌باشد و این موضوع به‌خصوص

و به تدریج توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشورهای در حال توسعه را نیز به خود جلب نموده است؛ به طوری که در سیاستگذاری‌های کلان و بلندمدت خود این مهم را مد نظر قرار می‌دهند. در این میان تحقق کامل مباحثی چون ارتقای سرمایه‌های اجتماعی و مشارکت افراد و نهادهای مدنی در فرایند توسعه پایدار، پایه و اساس دستیابی به آن می‌باشد. از سوی دیگر، مؤلفه نظارت بر اجرای برنامه‌ها و مدیریت دولتی از سوی سازمان‌ها، تشکلهای و افراد حقیقی و حقوقی در امر توسعه یکی از عوامل مهم و اساسی به شمار می‌رود که نقش و جایگاه نظارت در روند توسعه پایدار از سوی داوطلبان می‌تواند مورد توجه قرارگیرد.

بحث

همان‌گونه که بیان گردید، برای دستیابی به توسعه مؤثر با حضور داوطلبان و... در ایران و جمعیت هلال‌احمر کشور باید فرصت‌ها و نقاط قوت و چالش‌ها و نقاط ضعف را شناسایی کرد. از این‌رو این بخش به این مهم اختصاص داده شده است:

(۱) فرصت‌ها و نقاط قوت:

همان‌گونه که اشاره گردید بستر و شرایط لازم برای دستیابی به توسعه مؤثر با حضور داوطلبان، خیرین و نیکوکاران در کشور وجود دارد. شرایط به گونه‌ای فراهم گردیده است که بتوان با اجرای مدیریت صحیح و استفاده از توانمندی‌های موجود و منابع مورد نیاز به سوی توسعه همه‌جانبه و توسعه پایدار گام برداشت.

از جمله فرصت‌های موجود در داخل کشور و جمعیت هلال‌احمر می‌توان این موارد را برشمرد:

^۶.NGO

- غنی بودن فرهنگ دینی و ملی در زمینه مشارکت‌های مردمی، فرهنگ نوع‌دوستی، خیرخواهی، شورا و مشورت؛

- اساسنامه جمعیت هلال احمر به خصوص مواد ۴، ۵ و ۶ مصوب ۱۳۸۲ مجلس شورای اسلامی؛

- برگزاری اولین دوره انتخابات شوراهای اجرایی شهرستان‌ها، مجامع استان‌ها و شورای عالی در جمعیت هلال احمر در سال ۱۳۸۳، دومین مرحله انتخابات در خرداد ۱۳۸۷ و سومین مرحله آن در اردیبهشت ۱۳۹۱؛

- تصویب آیین‌نامه خدمات داوطلبانه از سوی شورای عالی جمعیت هلال احمر در ۱۳۸۸؛

- حضور تأثیرگذار داوطلبان در امر سیاست‌گذاری در جمعیت هلال احمر و سپردن عالی‌ترین رکن تصمیم‌گیری در اختیار داوطلبان؛

- استقبال بی‌نظیر مقامات ارشد جمهوری اسلامی ایران از برنامه‌ها و فعالیت‌های جمعیت از جمله معرفی نمایندگان عالی‌رتبه توسط ریاست محترم جمهوری در شورای عالی جمعیت و حضور تعداد زیادی از نمایندگان محترم شورای اسلامی در مجامع جمعیت و همچنین همکاری صمیمانه مجلس شورای اسلامی و دولت با جمعیت؛

- استعدادها و توانمندی‌های آحاد مردم جامعه به خصوص متخصصان، فرهیختگان و دانشگاهیان و مسئولان مدیریتی و اجرایی کشور در انجام فعالیت‌های داوطلبانه؛

- رویکرد ترویج و آموزش مردم درخصوص توسعه پایدار از سوی نهادهای مدنی، رسانه‌های جمعی و مطبوعات؛

- تمایل مثبت دولت در واگذاری فعالیت‌های خیریه و بشردوستانه به سازمان‌های مردم نهاد با

توجه به تأکید فراوان مقام معظم رهبری بر اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی؛

- ماهیت عام‌المنفعه و داوطلبانه بودن فعالیت‌های داوطلبان و تشکل‌های غیردولتی؛

- قرارگرفتن در عصر ارتباطات و اطلاعات؛

- مورد علاقه بودن شاخص‌ها و مؤلفه‌های توسعه پایدار برای مردم؛

- حضور چشمگیر داوطلبان، اعضا و خیرین کشور در انتخابات مجامع جمعیت علی‌الخصوص در دومین دوره انتخابات.

۲) چالش‌ها و نقاط ضعف:

پرواضح است که وجود فرصت‌ها در امر توسعه پایدار در داخل کشور چالش‌هایی را نیز در عرصه فعالیت‌های داوطلبانه به وجود آورده است. چنانچه این چالش‌ها و بعضاً تهدیدها به طور جدی مورد توجه قرار نگیرد موجب بروز برخی ناهنجاری‌ها در راستای حرکت به سمت توسعه مؤثر و پایدار می‌گردد. برخی از چالش‌ها و تهدیدها به زعم نویسنده مقاله به قرار ذیل است:

- نبود درک صحیح بخش‌هایی از جامعه نسبت به نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی؛

- جریان ناقص اطلاع‌رسانی در کشور در زمینه فعالیت‌های عام‌المنفعه؛

- نهادینه‌نشدن آموزش در داخل کشور؛

- ضعف فرهنگ کار گروهی در افراد جامعه در داخل کشور؛

- فقدان تعامل مناسب فعالیت‌های داوطلبانه با سیستم‌های بروکراسی اداری و عدم پذیرش و تعریف داوطلبان در روند فعالیت‌های جاری اجرایی در کشور؛

خداوند متعال در همه انسان‌ها به ودیعه گذاشته است، می‌تواند تأثیر قابل ملاحظه‌ای در همه شئونات جامعه به‌خصوص در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی بر جای گذارد. لذا به نظر می‌رسد حضور داوطلبان در جامعه و گسترش فرهنگ داوطلبی علاوه بر تسهیل دستیابی کشورها به توسعه مؤثر می‌تواند احیا کننده ارزش‌های پاک انسانی در کشورهای مختلف گردد، زیرا گسترش صنعت و تکنولوژی در قرون بیستم و بیست و یکم ارزش‌های اصیل انسانی را تحت‌الشعاع خود قرار داده است و مسئولیت‌پذیری داوطلبان در قبال جامعه می‌تواند احیاگر ارزش‌ها و باورهای انسانی باشد و جوامع را به سمت رشد و تعالی رهنمون سازد.

پیشنهادهای

توسعه پایدار در کشور و به تبع آن در جمعیت هلال‌احمر در صورتی امکان‌پذیر است که بتوان مسائل ذیل، که از جمله پیشنهادهای نویسنده نیز می‌باشد، را در گسترش امر توسعه مد نظر قرار داد:

۱. اعتقاد و باور قلبی در تمامی مدیران، کارکنان، اعضا و داوطلبان جمعیت به وجود آید که براساس روح حاکم بر اصول هفت‌گانه نهضت بین‌المللی صلیب‌سرخ و هلال‌احمر و اهداف مندرج در اساسنامه، جمعیت هلال‌احمر یک سازمان داوطلبانه با رویکرد بشردوستانه می‌باشد.
۲. براساس رویکرد مذکور، راهبرد بلند مدت جمعیت هلال‌احمر با تأکید بر محوریت داوطلبان تدوین گردیده است، لذا ضروری است برنامه‌ریزی در حوزه داوطلبان بر اساس استراتژی و راهکارهای تعیین شده صورت پذیرد.

- فقدان احتساب مؤلفه‌های علمی در امر فعالیت‌های داوطلبانه داخل و بعضاً خارج از کشور؛

- نبود ارتباط ساختاری بین فعالیت‌های داوطلبانه در کشور با فعالیت‌های مشابه بین‌المللی؛

- بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و اقتصادی در جهان و تأثیرپذیری کشور از پیامدهای احتمالی آن؛

- افزایش معضلات اقتصادی، آموزشی و فرهنگی در کشور و روزمرگی بخش زیادی از افراد جامعه؛

- رقابت سازمان‌های مردم‌نهاد در اجرای برخی برنامه‌ها به صورت موازی‌کاری و بی‌توجهی جدی به سایر بخش‌ها و امور؛

- فقدان پیش‌بینی ساز و کار مناسب برای حضور داوطلبان در سطوح مدیریتی و اجرایی در جمعیت هلال‌احمر.

نتیجه‌گیری

آنچه از محتوای بحث مربوط به مشارکت داوطلبان در امر توسعه و دستیابی به این مهم حاصل می‌گردد آن است که توسعه فرایندی همه‌جانبه است که در تمامی سطوح اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... می‌بایست به دست آید. تجربه نشان داده است، توسعه تک بعدی در فرایند رشد یک کشور، نتیجه دلخواه را به دنبال نخواهد داشت و این امر به عنوان یک اصل مهم می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. توسعه مؤثر، زمانی اتفاق می‌افتد که فعالیت انجام شده و خدمات ارائه شده بتواند بر بخشی از جامعه به خصوص جامعه هدف اثر گذارد. بدون شک گسترش فرهنگ داوطلبی در جهان و حضور همه‌جانبه داوطلبان که بدون چشم‌داشت مالی و مادی و صرفاً بر اساس فطرت پاک بشری که

۳. جلب مشارکت‌های مردمی براساس رهیافت‌های تعیین شده صورت پذیرد. هم اکنون که باور برآن است داوطلبان جمعیت در ارکان تصمیم‌گیری دخالت دارند، پس زمینه‌های حضور داوطلبان در فعالیت‌های اجرایی نیز بیش از پیش فراهم گردد.

۴. اگر چه در سطوح اجرایی در برخی از استان‌ها به‌کارگیری داوطلبان در زمان غیرحادثه فراهم شده است، اما این امر باید به شکل گسترده‌تری انجام پذیرد و جمعیت دارای این قابلیت و توانمندی در به‌کارگیری داوطلبان و اعضا در سطوح مختلف اداری و اجرایی باشد.

۵. داوطلبان و اعضای جمعیت می‌بایست در روند دستیابی به توسعه، همگام و همراه جمعیت باشند و مشارکت آنان در این راستا بیشتر از گذشته خود را نمایان سازد.

۶. جمعیت هلال احمر را به‌عنوان یک مجموعه کلی باید نگریست که در راستای دستیابی به اهداف کلان به واحدهای کوچک‌تر، سازمان‌ها و معاونت‌ها تقسیم شده است. باید از جزیره‌ای نگریستن به بخش‌های مختلف جمعیت پرهیز شود و تدوین سیاست‌ها بر توسعه همه بخش‌های جمعیت استوار گردد. ضروری است از یک جانبه‌نگری و توسعه تک بعدی به شدت پرهیز گردد.

۷. امکان گزارش‌دهی و اطلاع‌رسانی شفاف و دقیق برای آحاد جامعه از فعالیت‌های جمعیت چه در زمان حادثه و چه در زمان غیرحادثه فراهم گردد. اهداکنندگان می‌بایست از نتیجه مشارکت خود در جمعیت آگاه شوند و کسب رضایت‌مندی آنان به طرق اولی فراهم شود.

۸. سنت حسنه وقف در جمعیت هلال احمر مجدداً احیا شود و برنامه‌ریزی مناسبی به منظور مشارکت بیشتر و جدی‌تر واهبین، واقفین و صالحین در جمعیت هلال احمر انجام پذیرد.

۹. فعالیت‌های اعضا و داوطلبان و تجارب کسب‌شده به صورت منظم، جدی و برنامه‌ریزی شده به مجامع بین‌المللی و فدراسیون منعکس گردد و مستندسازی فعالیت‌ها به شکل سازمانی با برنامه‌ریزی دقیق و زمان‌بندی معین صورت پذیرد.

۱۰. اگر چه تأکید سازمان‌های بین‌المللی بر ارزش فعالیت‌های داوطلبان بیش از گذشته نمایان شده است و حتی سال جاری میلادی نیز به نام سال بین‌المللی داوطلبان نام‌گذاری شده است و از سوی دیگر، به نظر می‌رسد سازمان داوطلبان جمعیت نیز تنها متولی رسمی هدایت فعالیت‌های داوطلبانه در کشور می‌باشد؛ بنابراین، تقویت این سازمان و حمایت از برنامه‌های آن باید یکی از اولویت‌های مهم جمعیت باشد.

۱۱. تعامل بین‌بخشی و درون‌سازمانی بین سازمان‌ها و معاونت‌های مختلف فراهم آید. نگرش توسعه می‌بایست نگرش همه‌جانبه‌ای باشد و همه سازمان‌ها بر به‌کارگیری نیروهای داوطلب به شکل یکسان و بر اساس یک رهیافت کلی اقدام نمایند. حرکت تک بعدی از طرف یک سازمان بر روند عمومی فعالیت‌های جمعیت می‌تواند تأثیر منفی بگذارد.

بنابراین، با بررسی موارد مذکور می‌توان دریافت که داوطلبان، جوانان، امدادگران و اعضای جمعیت هلال احمر به‌عنوان یک پتانسیل بالقوه می‌توانند محور توسعه مؤثر در جمعیت قرارگیرند، زیرا آنان به‌عنوان بزرگترین منابع در دسترس و موجود و از

مهم‌ترین سرمایه‌های جمعیت هستند؛ اما دستیابی به توسعه، بدون داشتن استراتژی همه‌جانبه و برنامه‌ریزی مدون و دقیق میسر نخواهد بود.

References

1. International Labor Organization, Manual on the measurement of volunteer work, Geneva, 2011: 32-34.
2. Esfandiar Hassan, *Get Acquaintance with the International Red Cross and Red Crescent Movement*, Applied Science and Education Institute of IRCS, Tehran, 2010. [Persian]
3. The value of volunteers, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 2011: 7- 8.
4. Aygnats Zaydel Hoochen Felodren. *Economical International Law* (translator by Seyed Ghasem Zamani) Tehran: Nashre Danesh, 2006 [in Persian]
5. Esfandiar Hassan, *Voluntary Services*, Applied Science and education institute of IRCS, Tehran 2010. [Persian]
6. Public Relations Department of IRCS, *Get Acquaintance with the Iranian Red Crescent Society*, IRCS, 2009
7. International Affairs Dep. Of IRCS, *Get Acquaintance with the International Red Cross and Red Crescent Movement*, Tehran, 2009.
8. Manual on the Measurement of Volunteer work, International Labor organ